

ՎԻՐԱԲ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Բարձրագույն դատական խորհրդի աշխատակազմ՝
Դատական դեպարտամենտի Դատավորների ընդհանուր
ժողովի և դատարանների աշխատակազմերի գործունեության
ապահովման վարչության Դատավորների ընդհանուր ժողովի
և հանձնաժողովների գործունեության ապահովման բաժնի
առաջատար մասնագետ,
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

**ՄԵՂՔԻ ԵՎ ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆ
ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՅԼ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԵՏ**

Աշխատանքում փորձ է արվել հնարավորինս բացահայտել մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների իմաստը և նշանակությունը, ընդգծել իրավական սկզբունքի սահմանադրական մակարդակում ամրագրումը՝ որպես դրա նշանակության վրա որոշակի ազդեցություն ունեցող հանգամանք:

Փորձ է արվել ընդգծել նաև իրավական սկզբունքի մեկնաբանումը՝ որպես սկզբունքի իմաստի և նշանակության բացահայտման համար օգտակար գործիք հանդիսացող երևույթ: Նաև՝ բացահայտել մեղքի և պատժի համաչափության սահմանադրական սկզբունքների կապը և հարաբերակցությունը սահմանադրական ու իրավական այլ սկզբունքների հետ՝ սահմանադրական նոր կարգավորումների ներքո:

Հիմնարարներ - իրավունքի սկզբունք, սահմանադրական սկզբունք, սկզբունքի իմաստ և բովանդակություն, սկզբունքի նշանակություն, մեկնաբանում, իրավական համակարգ:

Ժամանակակից տեսության մեջ, իրավական սկզբունքների ներքո, հաճախ հասկացվում են օրենքում ամրագրված գաղափարական, քաղաքական և բարոյական սկզբունքները, որոնք սահմանում են հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ուղղությունը, բնույթը, հիմքը և ծավալը:

Ըստ իրավական նշանակության՝ սկզբունքները հանդիսանում են, այսպես կոչված, իրավունքի նորմերի հատուկ տեսակ և այդ պատճառով էլ հաճախ իրավակիրառ պրակտիկայում, այլ իրավական նորմերի հետ մեկտեղ, հաշվի են առնվում աշխարհի տարբեր երկրներում գործող դատարանների կողմից այս կամ այն գործը քննելիս: Մասնավորապես, իրավական սկզբունքները բացառիկ նշանակություն են ստանում իրավունքի նորմեր կամ օրենքի դրույթներ մեկնաբանելիս, ինչպես նաև իրավական տարբեր հակասություններ լուծելիս:

Բացի այդ, իրավական սկզբունքները հանդիսանում են նաև գիտական կատեգորիա, քանի որ հաճախ հենց տեսության մեջ տարբեր իրավական նորմեր բարձրացվում են սկզբունքների մակարդակի: Վերջին ժամանակներում, որպես իրավաբանական

տեխնիկայի զարգացման արդյունք, սկզբունքները սկսեցին հռչակվել օրենսդրությամբ: Ի դեպ, որպես կանոն, դա արվում է սահմանադրական կամ այլ հիմնարար իրավական ակտերում:

Իրավունքի իրացումը, ինչպես ցանկացած նպատակաուղղված գործունեություն, օբյեկտիվորեն պահանջում է վերջինիս բովանդակության ըմբռնումը, ինչն, իր հերթին, ենթադրում է համապատասխան իրավական, այդ թվում՝ նաև սահմանադրական նորմերի մեկնաբանություն, առանց որի հնարավոր չէ բացահայտել տվյալ նորմի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը, և այն համադրելով սահմանադրական իրավակարգավորումների հետ՝ հանգել որևէ հետևության, այսինքն՝ իրականացնել դատական սահմանադրական վերահսկողություն:

Այդ առումով՝ հիշատակման է արժանի իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ տեքստը կարող է ընդգրկել բազմաթիվ իմաստային կառուցվածքներ, և, հետևաբար, բազմաթիվ իրավական նորմեր, որոնցից իրավակիրառ մարմինը պետք է ընտրի այն, որն ինքը կիրառելու է: Մինչ այդ ընտրությունը կի-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րառվող նորմ գոյություն չունի, գոյություն ունի միայն տեքստ: Որոշ առումով հենց մեկնաբանությունն է, որ տեքստը հարստացնում է կոնկրետ նորմով¹:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ կարելի է եզրահանգել, որ իրավական սկզբունքների բովանդակության ամբողջական բացահայտման համար ևս կարևոր նշանակություն ունի դրանց մեկնաբանումը: Դա թույլ կտա բացահայտել իրավական սկզբունքների իմաստային ու բովանդակային բոլոր տարրերը՝ թե՛ տեսական, թե՛ գործնական մակարդակներում:

Գործնական մակարդակում, մասնավորապես, կարևորում ենք դատական պրակտիկայում դատարանների կողմից իրավական սկզբունքների մեկնաբանման կարևորությունը: Այդ հարցում թերևս առաջնային դեր է ստանձնել Սահմանադրական դատարանը, քանի որ այն մարմինն է Սահմանադրության և օրենքի, ինչպես նաև՝ դրանց առանձին դրույթների մեկնաբանման գործառույթի կամ լիազորության հիմնական կրողը, եթե ոչ՝ երկրի սահմանադրական արդարադատություն իրականացնողը:

Բայցևայնպես, այս համատեքստում փոքր չէ նաև մյուս դատարանների դերը, որոնք պարբերաբար իրենց կողմից կայացվող դատական ակտերով տալիս են օրենքի դրույթի յուրովի մեկնաբանություն, և հաճախ դրանք կարող են վերաբերել այն իրավական սկզբունքներին, որոնք դատարանը կիրառել է կոնկրետ իրավահարաբերության համար:

Պետք է նշել նաև, որ իրենց կիրառման առումով՝ իրավական սկզբունքները լինում են ընդհանուր (համընդհանուր) և հատուկ: Առաջին խումբ սկզբունքները ավելի կիրառելի են ընդհանուր իրավական համակարգի համար և այս կամ այն իրավունքի ճյուղում ընդամենը վեր են հանում որոշակի առանձնահատկություններ: Երկրորդ խումբ սկզբունքները բացահայտում են առանձին իրավունքի ճյուղերի իրավական կարգավորումների որակական առանձնահատկությունները:

Ավելին, համընդհանուր իրավական սկզբունքները, կախված դրանց ամրագրման եղանակից, կարող են հանդես գալ որպես միջազգային իրավական կամ սահմանադրական սկզբունքներ: Հատկանշական է, որ հիմնականում այն սկզբունքները, որոնք առնչվում են քրեական իրավունքի ոլորտին, հանդիսանում են միաժամանակ և՛ միջազգային իրավական, և՛ սահմանադրական սկզբունքներ. այսպես կարելի է դիտարկել նաև մեր հետազոտության առարկա հանդիսացող սկզբունքները:

Վերը նշված սկզբունքները, միջազգային հանրության համար, կրում են առավել ունիվերսալ բնույթ՝ իրենց բոլոր տարաբնույթ իրավական համակարգերով հանդերձ:

Կարծում ենք, որ իրավական տարբեր ակտերով ամրագրված սկզբունքներում տեղ գտած յուրաքանչյուր բառ ունի կոնկրետ իրավական իմաստ ու նշանակություն, և դրանք միասին նախանշում են տվյալ սկզբունքի ուղղությունն ու բնույթը, հիմքն ու ծավալը: Սկզբունքների իմաստն ու նշանակությունն ունեն կարևոր դերակատարում դրանց նպատակի, գործառույթի ամբողջ ծավալով կատարման հարցում, քանզի դրանք պետք է արտահայտեն այն ամբողջ իրավական փիլիսոփայությունը, որը սահմանադիրը կամ օրենսդիրը նկատի է ունեցել՝ այդ սկզբունքներն այս կամ այն իրավական ակտով ամրագրելիս:

Իրավունքի տեսության մեջ իրավական սկզբունքները դիտարկվում են տարբեր հայացքների ներքո: Օրինակ՝ Չեռնովը նշում է, որ իրավունքի սկզբունքները որոշ գաղափարներ են, որոնք որոշակի ձևով ազդում են իրավունքի համակարգի կառուցման, իրավունքի իրացման վրա և վերջնական արդյունքում արտացոլվում են իրավակարգում²: Այս ամենը նույնպես ներառվում է սկզբունքի էության ընդհանուր համատեքստում, և այդ գաղափարները պետք է լինեն համահունչ սկզբունքի իմաստի և բովանդակության հետ:

Յավիչը նշում էր, որ սուբյեկտիվ իրավունքների և կոնկրետ իրավահարաբերությունների շրջանում որոշ սկզբունքներ կարող են ձևավորվել, կատարելագործվել և գործել մինչ որոշակի ժամանակահատվածը՝ չլինելով օրենսդրության մեջ, լինելով պարզ արտահայտված, կարող են գործարկվել դատական պրակտիկայի և իրավական սովորույթների ոլորտում: Չնայած, իհարկե, օպտիմալ տարբերակը կայանում է սահմանադրական օրենսդրությունում հիմնական սկզբունքների առավել լրիվ ամրագրման մեջ³: Սա ևս կարելի է դիտարկել որպես իրավունքի որոշակի զարգացման դրսևորում, քանի որ համոզված ենք, որ յուրաքանչյուր սկզբունքի իմաստը և բովանդակությունն անընդհատ կարող են համալրվել նոր տարրերով և գաղափարներով, ինչի արդյունքում կարող է փոփոխությունների ենթարկվել նաև սկզբունքի նշանակությունը: Նմանատիպ գործընթաց կարող է տեղի ունենալ նաև սկզբունքի՝ մեկ այլ, նորմատիվ իրավական ակտում ամրագրելիս՝ որպես խնդրո հետազոտման առարկա, մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների պարագայում: Կարծում ենք, որ սահմանադրական մակարդակում ամրագրվելիս

www.aradadutyjournal.com

դրանք ստացել են ավելի լայն նշանակություն և կարող են տարածվել ավելի լայն շրջանակի իրավահարաբերությունների վրա:

Խնդրո հետազոտման առարկա ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածը նվիրված է մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքներին:

Նշված հոդվածի համաձայն՝ հանցանք կատարած անձի պատժի հիմքը նրա մեղքն է:

Օրենքով սահմանված պատժը, ինչպես նաև նշանակված պատժատեսակը և պատժաչափը պետք է համաչափ լինեն կատարված արարքին:

Սահմանադիրը, նշելով «հանցանք» բառը, ամբողջ հոդվածի տրամաբանությունը տանում է դեպի քրեաիրավական դաշտ:

Ինչպես գրեթե յուրաքանչյուր սահմանադրական սկզբունք, այնպես էլ մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքները ունեն լայն մեկնաբանության և իրավունքի տարբեր ճյուղերի վրա տարածում ունենալու տեսական և գործնական հնարավորություն: Հենց դրանով էլ որոշակի չափով պայմանավորված է դրանց՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված լինելը, սահմանադրական բնույթը:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված է, որ հանցանք կատարած անձի պատժի հիմքը նրա մեղքն է:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը հանցանք, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հատկանիշները:

Վերոգրյալից հետևում է, որ հանցանք կատարելը հանդիսանում է քրեական պատասխանատվություն առաջացնող միակ հիմքը, որի հանցակազմի բոլոր հատկանիշները պետք է բացառապես նախատեսված լինեն քրեական օրենքով: Այսինքն որևէ այլ օրենքով հանրության համար վտանգավոր որևէ հակաօրինական արարք չի կարող դիտարկվել որպես հանցանք:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է նաև, որ միայն հանցանք կատարելու դեպքում կարող է առաջանալ քրեական պատասխանատվություն, այսինքն՝ քրեական պատժ:

Հետևաբար, Սահմանադրության 71-րդ հոդվածով ամրագրված դրույթները քրեաիրավական տիրույթում դիտարկելը խոչընդոտում է մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների տարածական բնույթի արտացոլմանը և ավելի լայն իմաստով մեկնաբանմանը: Չէ՞ որ նշված սկզբունքներն

իրենց դրսևորումն են ստանում օրենքով նախատեսված բոլոր այն դեպքերում, երբ սահմանված է մեղքով դրսևորված որևիցե արարք և դրա համար նախատեսված պատասխանատվություն, ինքնատիպ պատժ: Այդ մեղքը կարող է դրսևորվել ոչ միայն քրեաիրավական, այլ նաև՝ սահմանադրաիրավական, վարչաիրավական և այլ ոլորտներում, ինչի մասին աշխատանքում ավելի մանրամասն անդրադարձ է կատարվում՝ քննարկվող սկզբունքների տեղայնացման հարցը մեկնաբանելիս:

Նույն 71-րդ հոդվածի առաջին մասի բովանդակությունից բխում է նաև մեղքի և պատժի անվերապահորեն կապը, քանի որ նշվածից հետևում է, որ հենց նրա, այսինքն՝ հանցանք կատարած անձի մեղքն է հանդիսանում պատժի հիմքը:

Հիշատակված դրույթի իմաստային նշանակությունից երևում է Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի կապն, ըստ մեղքի պատասխանատվության սկզբունքի հետ: Չէ՞ որ վերջինիս իմաստը կայանում է նրանում, որ անձը կարող է ենթարկվել այս կամ այն պատասխանատվության հենց իր կողմից կատարված կամ իր մեղքի արդյունքում առաջացած հետևանքի համար՝ նման տրամաբանություն առկա է նաև Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի առաջին նախադասությունում:

Նույն հոդվածի երկրորդ մասում չի մատնանշվում օրենքի քրեաիրավական ուղղվածության բացակայությունը և արարքի հանցավոր լինելու բացակայությունը, ինչը հեռացնում է հոդվածի իմաստն ու բովանդակությունը գուտ քրեաիրավական դաշտում ընկալելուց, որը չի կարելի ասել հոդվածի առաջին մասի դեպքում:

2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը կարևորագույն քայլ է կատարում քրեաիրավական երաշխիքների սահմանադրական կարգավորման հարցում՝ առաջին անգամ ամրագրելով մեղքի սկզբունքը: Այս սկզբունքն ունի սահմանադրաիրավական ու քրեաիրավական բաղադրիչներ: 71-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է, որ հանցանք կատարած անձի պատժի հիմքը նրա մեղքն է: Այս իմաստով մեղքի սկզբունքն ապահովում է, որ քրեական պատժի ենթարկվի միմիայն այն ֆիզիկական անձը, ում կարելի է մեղադրել այն բանի համար, որ իր մեղավոր հակաիրավական վարքագծով է կատարել հանցանքը⁴:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը ապահովում է, որ մեղավորությամբ գործած հանցագործի նկատմամբ նշանակվի միմիայն այնպիսի քրեական պատժ, որը համապատասխանում է այդ հանցանքով նրա կողմից դրսևորված մեղքի աստիճանին: Հանցանք կատարած անձի նկատմամբ սահմանված

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

պատիժը պետք է արդար հարաբերակցության մեջ լինի ինչպես կատարված արարքի ծանրության, այնպես էլ հանցանք կատարած անձի մեղավորության աստիճանի հետ: Պատժի կանխարգելիչ նպատակները (ինչպես, օրինակ՝ վերասոցիալականացումը կամ հետագա հանցագործություններից հետ պահելը) կոնկրետ պատիժ սահմանելիս (տեսակն ու չափը) կարող են հաշվի առնվել միմիայն այն ծավալով, որը թույլատրում է հանցանք կատարած անձի առանձին արարքին վերաբերող մեղքի չափը: Արարքի և պատժի համաչափության սկզբունքը ամրագրված է Եվրոպական միության հիմնական իրավունքների Խարտիայի 49-րդ հոդվածի 3-րդ մասում⁵:

Նշված մեջբերման առաջին պարբերությունից երևում է, որ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի 1-ին մասը մեկնաբանվում է բացառապես քրեական պատժի տիրույթում, մինչդեռ, կարծում ենք, որ Սահմանադրությամբ պետք է տրվեր թե՛ մեղքի, և թե՛ պատժի ավելի լայն իմաստով մեկնաբանման հնարավորություն. «Ի՞նչ է նշանակում, որ վարչական պատասխանատվության կարող է ենթարկվել նաև այն անձը, ով իր մեղավոր հակաիրավական վարքագծով չի կատարել զանցանքը»: Այստեղ առաջ է գալիս որոշակի հակասություն համընդհանուր իրավական սկզբունքի հետ՝ **ըստ մեղքի պատասխանատվության սկզբունքի**, որը, թեև մեր իրավական համակարգում չի հանդիսանում սահմանադրական սկզբունք, սակայն մի շարք միջազգային փաստաթղթերում և մի շարք ժողովրդավարական երկրների իրավական համակարգերում ունի բացառիկ և ելակետային դեր: Բացի այդ, հիշյալ մեջբերման երկրորդ պարբերությունից էլ երևում է քննարկվող սկզբունքների կարևորությունը դրանց հետևանքի տեսանկյունից՝ պատժի նպատակներից հասնելու առումով: Տվյալ դեպքում որպես օրինակ են բերվում պատժի երկու նպատակները՝ վերասոցիալիզացումը կամ հետագա հանցագործություններից հետ պահելը, այսինքն՝ հետագա հանցագործությունների կանխումը, սակայն, կարծում ենք, որ որպես օրինակ տեղին կլինեն նշել պատժի բոլոր նպատակները, այդ թվում՝ սոցիալական արդարության վերականգնումը, որովհետև պրակտիկայում այս սկզբունքների խախտումը կհանգեցնի պատժի յուրաքանչյուր նպատակի իրականացման խնդրի, և սա՛ միայն քրեաիրավական դաշտում հարցը քննարկելիս:

«**Հանցագործություններ սահմանելիս և պատիժներ նշանակելիս օրինականության սկզբունքը**» վերտառությամբ Սահմանադրության 72-րդ հոդվածը ևս որոշակիորեն փոխկապակցված է

Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի հետ: Սակայն նշված հոդվածն ունի քրեաիրավական բնույթ: Այն չպետք է շփոթել Սահմանադրության «**Օրինականության սկզբունքը**» վերտառությամբ 6-րդ հոդվածի հետ:

Սահմանադրության 72-րդ հոդվածի համաձայն՝ ոչ ոք չի կարող դատապարտվել այնպիսի գործողության կամ անգործության համար, որը կատարման պահին հանցագործություն չի հանդիսացել: Չի կարող նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը ենթակա էր կիրառման հանցանք կատարելու պահին: Արարքի պատժելիությունը վերացնող կամ պատիժը մեղմացնող օրենքն ունի հետադարձ ուժ:

Սահմանադրության 72-րդ հոդվածի առաջին նախադասությունից հետևում է, որ հոդվածի իմաստն ու բովանդակությունը միտված են միայն դեպի քրեաիրավական դաշտ, քանի որ խոսք է գնում հենց հանցագործության մասին: Հանցագործությունն էլ, իր հերթին, հանդիսանում է մեղքով դրսևորված արարք, ի թիվս մեղքով դրսևորված այլ արարքների, որոնք հանցագործություն չեն համարվում: Հետևապես մեղքի սկզբունքը սերտորեն փոխկապակցված է նաև սահմանադրական այս հոդվածի հետ:

Հոդվածի երկրորդ նախադասությամբ նշված «պատիժ» հասկացությունը հանդիսանում է բացառապես քրեական օրենքով նախատեսված արարք թույլ տալու արդյունքում առաջացող հետևանք, որը բխում է հոդվածի առաջին նախադասությունում տեղ գտած «հանցագործություն» հասկացության ամրագրումից: Հոդվածում ամրագրված է, որ հանցագործության համար չի կարող նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան որը ենթակա էր կիրառման հանցանք կատարելու պահին: Իհարկե, նշվածում բացի ավելի ծանր պատիժ նշանակելու արգելից խոսք չի գնում ավելի թեթև պատիժ նշանակելու արգելի մասին, քանի որ ավելի թեթև պատիժ ենթադրող օրենքն ունենում է հետադարձ ուժ: Սակայն, թեկուզ միայն ավելի ծանր պատիժ սահմանելու արգելքը որոշակի իմաստով փոխկապակցվում է պատժի համաչափության սկզբունքի հետ, այն է՝ առավելագույն պատժաչափի և պատժատեսակի, որը հանցագործության կատարման պահին համարվել է համաչափ պատիժ թույլ տրված հանցավոր արարքի համար:

Արդյունքում՝ արված վերլուծությունների հիման վրա անհրաժեշտ է գալ այն եզրահանգման, որ Սահմանադրության 71-րդ և 72-րդ հոդվածները՝ թեև միայն մեղքի և պատժի քրեաիրավական դրսևորման տիրույթում են, սակայն, այնուամենայն

նիվ, փոխկապակցված են միմյանց հետ:

Հարկ է անդրադառնալ նաև Սահմանադրության «Համաչափության սկզբունքը» վերտառության մը 78-րդ հոդվածին:

Սահմանադրության 78-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է պիտանի և անհրաժեշտ լինեն Սահմանադրության մը սահմանված նպատակին հասնելու համար: Սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է համարժեք լինեն սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը:

Իհարկե, Սահմանադրության 78-րդ հոդվածի կարգավորումներն առաջին հերթին միտված են մարդու սահմանափակվող հիմնական իրավունքների ու ազատությունների, Սահմանադրության մը նախատեսված դեպքերում սահմանափակման համաչափությանը, համարժեքությանը, պիտանեիությանը, անհրաժեշտությանը: Օրինակ՝ սեփականության իրավունքի, գործադուլի իրավունքի, ազատ տեղաշարժման իրավունքի և այլ սահմանափակվող իրավունքների Սահմանադրության մը նախատեսված դեպքերում սահմանափակման համաչափությանը:

Սակայն Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի համատեքստում մեղքի հետևանքով առաջացած պատժի արդյունքում ևս առաջանում է համաչափության սկզբունքի պահպանման անհրաժեշտություն: Օրինակ՝ հենց Սահմանադրության 40-րդ հոդվածով ամրագրված **ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը** սահմանափակվում է հանցագործության կատարման հետևանքով անազատության հետ կապված պատիժ նշանակելիս: Այս դեպքում պետք է նշանակված պատիժը լինի համաչափ կատարված արարքի հետ, ինչն ուղղակիորեն բխում է Սահմանադրության 71-րդ հոդվածից, որպեսզի դրա արդյունքում մարդու սահմանափակվող այլ իրավունքը ևս լինի համաչափ, համարժեք և, այսպես ասած, արդարացված: Հակառակ դեպքում, եթե նշանակված պատիժը լինի ոչ համաչափ, օրինակ՝ եթե անազատության հետ չկապված պատիժ նշանակելու փոխարեն նշանակվի ազատության հետ կապված որևէ պատիժ, ապա ինքըստիներան կխախտվի նաև անձի ազատ տեղաշարժման սահմանադրական իրավունքը, դրա սահմանափակման համաչափությունը:

Վերոգրյալից կարելի է եզրակացնել, որ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի խախտումն ինքնին ուղղակիորեն կարող է հանգեցնել Սահմանադրության թե՛ 78-րդ հոդվածի, թե՛ անուղղակի կեր-

պով յուրաքանչյուր սահմանափակվող իրավունքի՝ տվյալ դեպքում օրինակ՝ Սահմանադրության 40-րդ հոդվածի խախտմանը, որտեղ էլ որ ակնհայտ է դառնում սահմանադրական այս հոդվածների սերտ փոխկապակցվածությունը ևս:

Կարծում ենք, որ քննարկվող սկզբունքները անհրաժեշտ է դիտարկել նաև **իրավական որոշակիության սկզբունքի** հետ: Մասնավորապես, այդ կապը ոչ այնքան բովանդակային է, որքան պատճառահետևանքային: Այդ կապի պատճառահետևանքային բնույթը կայանում է նրանում, որ իրավական որոշակիության սկզբունքի խախտումը կամ, այլ կերպ ասած, իրավական անորոշությունը, կարող է հանգեցնել պատժի համաչափության սկզբունքի խախտմանը: Եթե, օրինակ՝ անձի կողմից հանցավոր արարք կատարելու դեպքում օրենսդրի կողմից բավարար չափով որոշակիացված չլինեն այդ արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանը, դրա համար նախատեսվող պատիժը կամ պատժաչափը, պատժաչափի վրա ազդող գործոնները և այլն, ապա այդ ամենը կարող է հանգեցնել ոչ համաչափ պատիժ նշանակելուն, ինչն էլ իր հերթին կհանգեցնի պատժի նպատակների ոչ արդյունավետ իրագործմանը:

Դատելով իրավագիտության աղբյուրներից՝ դատական ակտերում (այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներում) և փորձագիտական զեկույցներում արտացոլված մոտեցումներից՝ կարող ենք եզրակացնել, որ իրավական որոշակիության հիմնական երաշխիք է համարվում իրավական նորմերի, դրանցում օգտագործված եզրույթների անհրաժեշտ հստակությունը, մասնավորապես նախապատվությունը տրվում է այնպիսի եզրույթների օգտագործմանը, որոնց իրազեկվածության առնչությամբ գործնականում խնդիրներ չեն ծագում: Ինչ խոսք, սրանք միանգամայն իրավաչափ պահանջներ են, սակայն չպետք է անտեսել, որ գերխնդիրը տվյալ դեպքում ոչ թե իրավական նորմերի հստակությունն է, այլ դրանց իմաստը համարժեք բացահայտելու և դրան համապատասխան իրավակիրառ պրակտիկա ձևավորելու մշակույթը: Այս տեսանկյունից առնվազն իրավաչափ չէ անվերապահորեն, առանց նախապես սահմանված չափանիշների ակնկալել իրավական նորմերի հստակություն, սուկ օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով: Ընդ որում, նշված չափանիշների բացակայությունը իրավական ակտի որոշակիության անհարկի գնահատումը դրանք դարձնում է հեղհեղուկ, որի պարագայում միևնույն իրավական նորմը միա-

www.ardaradatumjournal.com

ժամանակ կարող է գնահատվել ինչպես իրավական որոշակիության սկզբունքին հակասող, այնպես էլ՝ այդ սկզբունքին համահունչ⁶:

Արդյունքում, գալիս ենք այն եզրահանգման, որ մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքները՝ սահմանադրական մյուս սկզբունքների ամբողջության մեջ չունեն մեկուսացած դիրք: Դրանք փոխկապակցված են իրավական տարբեր սկզբունքների, ինչպես նաև մի շարք մարդու հիմնարար իրավունքների ու ազատությունների հետ, և դրանց պահպանումը կամ խախտումն՝ ուղղակի, թե անուղղակի ձևով, իր ազդեցությունն է թողնում այդ սկզբունքների և իրավունքների ու ազատությունների վրա:

Աշխատանքում ներկայացվում է նաև իրավունքի սկզբունքների կատարելագործումը, զարգացումը և սահմանադրական մակարդակում ամրագրումը՝ որպես սկզբունքի նշանակության վրա ազդեցություն ունեցող գործոն:

Կարող ենք արձանագրել նաև, որ իրավական սկզբունքների մեկնաբանությունը հանդիսանում է օգտակար գործիք դրանց իմաստի, բովանդակության և, առհասարակ, նշանակության բացահայտման համար, ինչը ևս հանդիսանում է իրավունքի, իրավական համակարգի զարգացման նախադրյալ:

¹ Տե՛ս, Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, վերահրատարակություն (լրամշակումներով), Եր., 2016, էջ 384, Тропер М. Проблема толкования и теория верховенства Конституции // Сравнительное конституционное образование”, 2005, N 4 (53), С.175, Recadt de J. Contested Constitutions: Constitutional Design, Conflict, and Change in Post-Communist East Central Europe. Enschede: Ipskamp Drukkers, 2009, <http://dare.uvu.nl/bitstream/1871/18202/5/8594.pdf>, էջ 91:

² Чернов К.А., Принцип равенства как общеправовой принцип российского права: автореф. дис. Казань 2003, С. 14

³ Явич Л.С., Сущность права. Л., 1985, С. 149-150.

⁴ Պողոսյան Վ., Սարգսյան Ն., Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը, համառոտ պարզաբանումներ, Երևան, 2016, էջ 79:

⁵ Տե՛ս, նույն աշխատության մեջ, էջ 80:

⁶ Գևորգ Դանիելյան, «Իրավական որոշակիության, իրավունքի անալոգիայի (համանմանության) և իրավական ակտի մեկնաբանության փոխհարաբերության արդի հիմնախնդիրները», Պետության և իրավունքի տեսություն ու պատմություն, էջ 5:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, վերահրատարակություն (լրամշակումներով), Եր., 2016:
2. Պողոսյան Վ., Սարգսյան Ն., Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը, համառոտ պարզաբանումներ, Երևան, 2016:
3. Գևորգ Դանիելյան, «Իրավական որոշակիության, իրավունքի անալոգիայի (համանմանության) և իրավական ակտի մեկնաբանության փոխհարաբերության արդի հիմնախնդիրները», Պետության և իրավունքի տեսություն ու պատմություն:
4. Тропер М., Проблема толкования и теория верховенства Конституции // “Сравнительное конституционное образование”, 2005, N 4 (53), С. 175.
5. Чернов К.А., Принцип равенства как общеправовой принцип российского права: автореф. дис. Казань 2003,
6. Явич Л.С., Сущность права. Л., 1985.
7. Recadt de J. Contested Constitutions: Constitutional Design, Conflict, and Change in Post-Communist East Central Europe. Enschede: Ipskamp Drukkers, 2009.
8. <http://dare.uvu.nl/bitstream/1871/18202/5/8594.pdf>:

Վրաբ Վարդանյան

Ведущий специалист отдела обеспечения деятельности генеральной ассамблеи судей и комиссий управления обеспечения деятельности генеральной ассамблеи судей и аппаратов судов Судебного департамента- Аппарат Высшего судебного совета, аспирант кафедры юриспруденции академии государственного управления РА

РЕЗЮМЕ

Конституционное и правовое содержание и значение конституционных принципов соразмерности вины и наказания, отношение между другими конституционно-правовыми принципами

В работе делается попытка максимально раскрыть смысл и значение принципов соразмерности вины и наказания, подчеркнуть закрепление правового принципа на конституционном уровне как обстоятельство, которое оказывает определенное влияние на его значимость.

В работе делается попытка подчеркнуть интерпретацию правового принципа как полезного инструмента для раскрытия смысла и значимости принципа.

Была также предпринята попытка обнаружить связь между конституционными принципами соразмерности вины и наказания и взаимосвязь с другими конституционными и правовыми принципами в соответствии с новыми конституционными положениями.

Ключевые слова - принцип права, конституционный принцип, смысл и содержание права, значение права, комментарий, правовая система.

Virab Vardanyan

Office to the Supreme Judicial Council: Leading Specialist of the Department for Ensuring the Activities of the General Assembly of Judges and the Commission for the Department of Ensuring the Activities of the General Assembly of Judges and Courts ' Judicial Department, PhD student of the chair of law of the Public Administration Academy of the Republic of Armenia

SUMMARY

The constitutional and legal content and significance of the constitutional principles of the proportionality of guilt and punishment, the relationship with other constitutional and legal principles

The work tries to reveal as much as possible the meaning and significance of the principles of the proportionality of guilt and punishment, to highlight the enshrinement of the legal principle at the constitutional level as a circumstance that has a certain impact on its significance.

The paper also attempts to highlight the interpretation of the legal principle as a useful tool for discovering the meaning and significance of the principle.

An attempt was also made to reveal the connection between the constitutional principles of the proportionality of guilt and punishment, and the relationship with other constitutional and legal principles under the new constitutional regulations.

Key words - principle of law, constitutional principle, meaning and content of the principle, significance of the principle, interpretation, legal system.

Բնագիրը ներկայացվել է 09.09.2020թ.
Ընդունվել է տպագրության 17.09.2020թ.
Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսել է)
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Ա. Խաչատրյանը